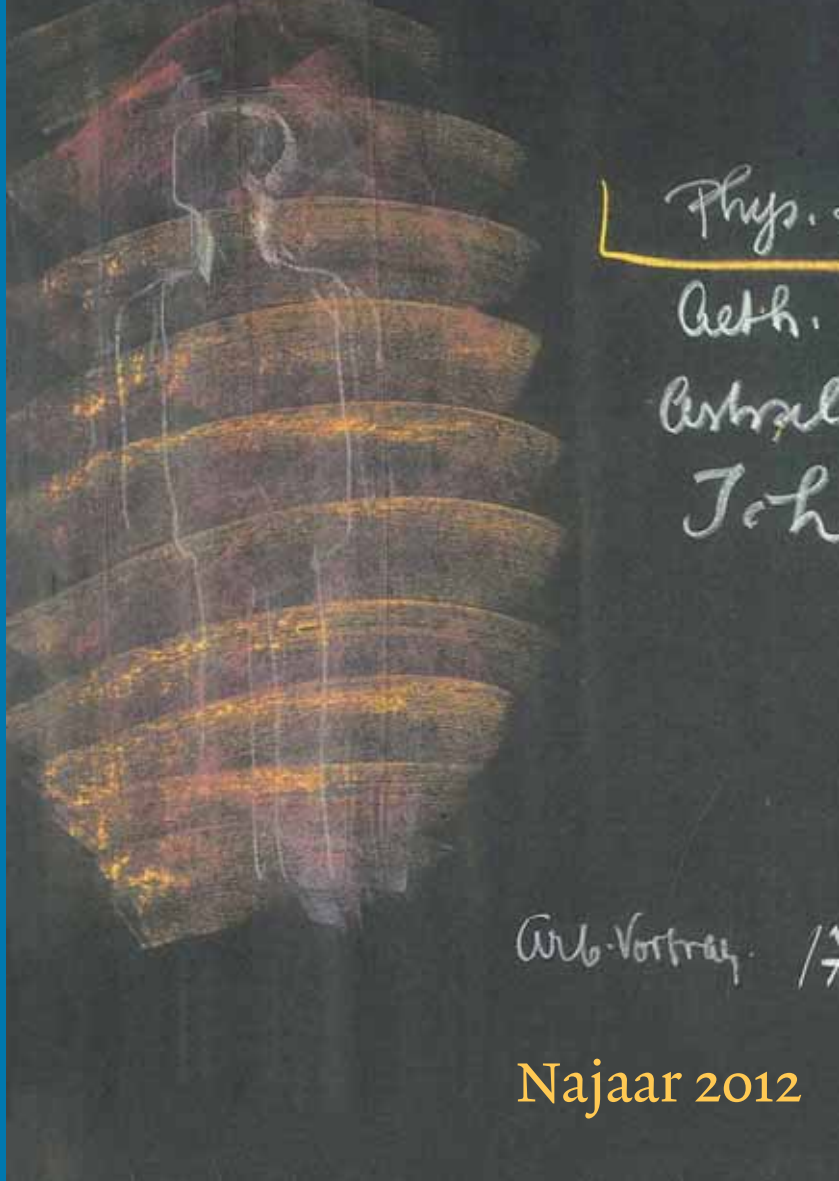

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Najaar 2012

Nieuwsbrief

23

Leib } Erinnerung
e: " } Begirnden

7. März 1923

GA 349,
17 maart 1923

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Nieuwsbrief nr. 23 najaar 2012

Secretariaat

Ger Jue, penningmeester
Laan van Cattenbroeck 83
3703 BK Zeist
030-69 24 392
ger.jue@zonnet.nl

www.steinerboeken.nl

ING 698 388
Triodos Bank 21 21 85 225
KvK Utrecht 41183837

Feesten en gezelligheid

Allereerst heb ik het genoegen ons nieuwe bestuurslid Jana Loose aan u voor te stellen. In die nieuwe functie wel te verstaan, want velen van u zullen haar al kennen. Haar recente aftreden als bestuurslid van de Antroposofische Vereniging maakte de weg vrij voor haar toetreding tot ons bestuur. Jana blijft hoofdredacteur van *Motief* en wij mogen ons gelukkig prijzen dat zij met haar grote ervaring in publiciteit op antroposofisch gebied ons bestuur komt versterken. Welkom Jana!

Jaarfeesten is nu onze eerst verschijnende titel. Zijn jaarfeesten nog actueel in onze seculariserende wereld? De verkiezingen in september draaiden slechts om één diepere betekenis achter de uiterlijke werkelijkheid: de centjes en de procentjes. Met pijn in het hart denk ik terug aan een studente op de Vrije Hogeschool die Kerstmis onzin vond. Zij meende: *Je kunt het toch iedere dag gezellig maken?* Tja, dat kan, maar vooral als je de diepere zin van de dagen en de dingen kunt zien.

Wat betekent het voor ons dat de dagen steeds korter en de nachten steeds langer worden? Hoogtepunt, dieptepunt en de twee evenwichtspunten tussen licht en donker kunnen wij in ons wezen voelen en zij zijn het vieren waard. Ik tipte het al aan in mijn brief aan de begunstigers deze zomer: *de vreugdevolle viering van het leven*. Nu moet ik mij voor die term verantwoorden, want hij is afkomstig uit het *Earth Charter* of *Handvest van de Aarde*

Bestuur

Michiel ter Horst, voorzitter
Ger Jue, penningmeester en secretaris
Jana Loose

Redactie

Roel Munniks, voorzitter
Frans van Bussel
Michel Gastkemper

Uitgever

Uitgeverij Christoffor
Jan Bogaerts, contactpersoon

Vormgeving

Françoise Berserik
Jaap Verheij

van de Verenigde Naties. Wie de term opzoekt op internet krijgt talloze hits. Er zijn dus gelukkig nog officiële instanties die voor andere waarden openstaan.

Het gaat echter niet meer vanzelf, of nee – veel juister, het gaat alleen nog vanuit de diepte van het zelf, een diep in onszelf verborgen plek van waaruit wij ons met waarden verbonden weten. Maar waarden zijn levende wezens die onze zorg en onze aandacht nodig hebben, anders sterven ze af. Tom Rosenberg schreef al eens dat een verjaarspartijtje even goed moet worden voorbereid als een aandeelhoudersvergadering. Inderdaad, en een kerstfeest moet even zorgvuldig worden voorbereid als een verkiezingsdebat. Wie dat doet ontmoet glanzende ogen en in de glans van de ogen leeft God.

Vanaf deze plek heb ik u als begunstigers al zo vaak bedankt voor uw steun aan ons vertaalinitiatief. Uw trouwe steun heeft mij gemotiveerd om dit initiatief vanaf de oprichting te blijven dragen en u maakt daarmee het werk van de redactie en de andere bestuursleden mogelijk.

Onlangs kwam er een vrouw op mij af die spontaan de waarde van de Rudolf Steiner Vertalingen begon te loven. Kijk, zoiets is dan geen jaarfeest, maar het is toch wel een klein feestje!

Met feestelijke groet namens bestuur en redactie, Michiel ter Horst

Als illustraties in deze *Nieuwsbrief* treft u bordtekeningen van Rudolf Steiner aan, zoals hij die regelmatig maakte tijdens zijn vele voordrachten. De datum van de voordracht en de uitgave in de Duits-Zwitserse ‘Rudolf Steiner Gesamtausgabe’ worden bij elke afbeelding vermeld. De bordtekeningen hebben niet direct betrekking op de artikelen.

Lichtvoetig in contact met de geestelijke wereld

Waarom zou je christelijke jaarfeesten als Pasen, Sint-Jan en Kerstmis vieren? Is daar een diepere zin in te ontdekken? En hoe vier je deze feesten dan, neem je de rituelen uit je kindertijd over of verzin je als volwassene een nieuwe vorm?

Op een grote keukentafel staan verschillende witte emailen kommetjes op een rij, in elk kommetje ligt een bergje meel. In het midden van elk bergje is een kuiltje gemaakt. Daarin mogen nu de kleuters van de Zeister vrijeschool elk een klein beetje verse gist verkruimelen. Een moeder komt vervolgens langs met wat lauwwarme melk. In elk kommetje giet ze een scheutje melk over de gist. De geur die dan opstijgt – verse gist, opgelost in warme melk – die zal ik nooit vergeten. Ik was een van die kleuters destijds, jaren geleden, die het jaarlijks terugkerende ritueel van het maken van het brooddeeg voor Palmpasenhaantjes mee-

maakten. Tot op de dag van vandaag geldt voor mij dat Pasen geen Pasen is als ik geen broodhaantje of -haasje heb gebakken volgens dit recept.

In het gezin waar ik ben opgegroeid werd intensief met het verloop van de seizoenen geleefd en werden de jaarfeesten volop gezamenlijk gevierd. En niet alleen thuis, maar ook in de kerk van de Christengemeenschap, waar mijn ouders lid van waren, en op de vrijeschool, waar ik mijn basisschooltijd heb doorgebracht, kreeg ik veel indrukken en beelden mee rond het vieren van de feesten. Je kunt wel zeggen dat ik werd ondergedompeld in een warm bad van jaarfeestentradities en ik heb dan ook een rijke herinnering aan al deze vieringen.

Dankzij deze rijke feesttraditie heb ik bij elk jaarfeest – van Palmpasen tot Driekoningen – een eigen beeld, sfeer en idee hoe je het kunt vieren. Als volwassene zoek ik naar een eigen vorm en invulling van de feesten, maar kan ik dankbaar voortborduren op deze voedingsbodem uit mijn kindertijd.

Geheim deurtje

Als je mensen vraagt hoe ze een feest als Pasen of Kerstmis vieren, vertellen ze meestal dat ze de vorm of de rituelen die hun bekend zijn uit hun kindertijd hebben overgenomen. Hierdoor kan een feest uiteindelijk ook verworden tot een lege huls. Want waarom maak je eigenlijk die lekkere paasbrunch of hang je kaarsjes in een dennenboom met kerst? Als je stilstaat bij de manier waarop je een feest viert, word je je bewust van de vorm die je hiervoor kiest: of dit slechts een lege huls is of dat je er iets aan beleeft. Als je op zoek wilt gaan naar een nieuwe invulling, zoals veel mensen in de huidige tijd, kun je bij de voordrachten van Rudolf Steiner, grondlegger van antroposofie en vrijeschool, en direct betrokkene bij de Christengemeenschap, beginnen bij de basis. Namelijk je bewust verdiepen in het verhaal achter elk feest. Wat vieren we eigenlijk en waarom? Van daaruit kun je tot een passende vorm komen. Een verhaal, een gezamenlijk spel of eten, de vorm is voor iedereen weer anders en hoeft ook niet ingewikkeld te zijn.

Het vieren van de feesten is natuurlijk iets vrolijks om te doen, het doorbreekt de alledaagse sleur. Maar volgens Steiner is het meer dan dat. In de bundel voordrachten *Jaarfeesten* die de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen dit jaar uitbrengt, beschrijft hij het vieren van de christelijke jaarfeesten als een mogelijkheid om contact te maken met de geestelijke wereld. Door je via het vieren van de jaarfeesten op de geestelijke wereld te richten, de onzichtbare wereld die zich achter de zichtbare verbergt, kun je je losmaken van de greep van het té materialistische bestaan. Zo kun je loskomen van de benauwdheid van een leven dat uitsluitend gebonden is aan het stoffelijke. We moeten bewust contact maken met de geestelijke wereld, anders gaat onze wereld ten onder aan het materialisme en verdort zij in de stoffelijke materie. Volgens Steiner gaat het er in de ontwikkeling van de wereld om 'dat het materiële geleidelijk wordt vergeestelijkt, gespiritualiseerd'.*

Voor mij was dit bij het lezen van deze bundel een verrassing. De grondlegger van de antroposofie geeft hier zo'n grappige ingang naar de geestelijke wereld, het is alsof hij mij op een klein geheim deurtje wijst, waar ik eenvoudig en

* Uit 'Geestelijke paasklokken', de tweede voordracht in Keulen op paaszondag 11 april 1909; in genoemde uitgave.

bijna ongemerkt doorheen kan gaan. Zonder eerst ingewikkelde stappen te moeten zetten, lid te moeten worden van een vereniging of een kerk, jarenlang te moeten mediteren of klassenuren te volgen. Vier de jaarfeesten! Een laagdrempelige, concrete manier om een verbinding te leggen met de spirituele wereld en het is nog leuk ook: want je viert feest. Heerlijk dat contact met het geestelijke niet altijd ingewikkeld of alleen maar doodserieus hoeft te zijn.

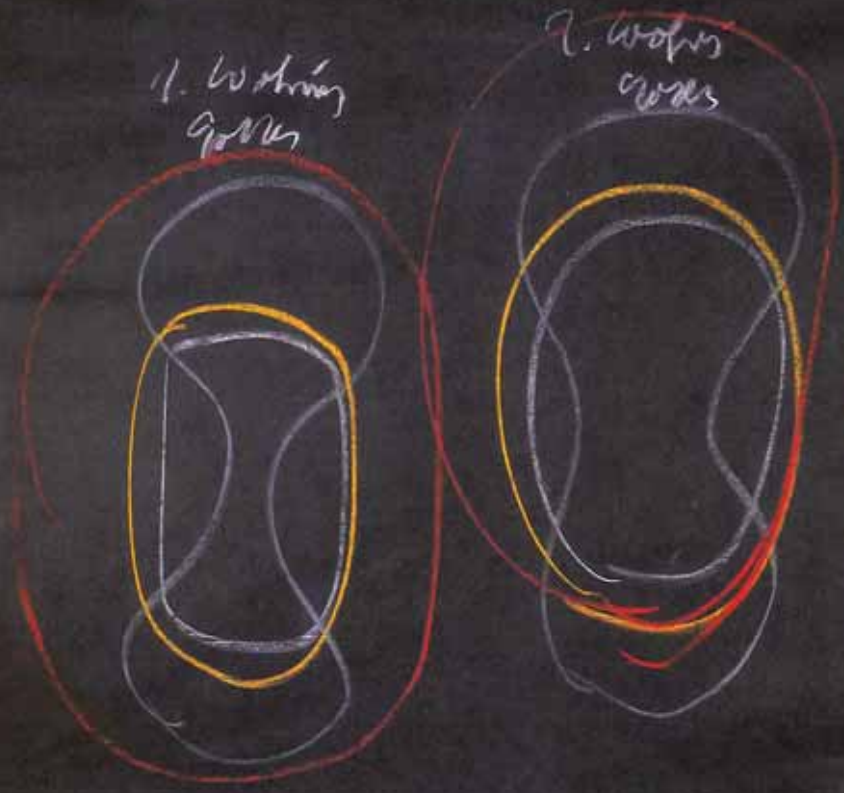
Rode kersen aan je oren

Rituelen die je bekend zijn uit je kindertijd kunnen helpen om vormen te vinden voor het vieren van feesten, je te verdiepen in de inhoud of in de natuur met haar wisselende seizoenen. Waarnemen wat elk jaargetijde aan eigen sfeer heeft, kan een eerste stap zijn om je innerlijk te openen voor wat er in die tijd van het jaar leeft. En het feest dat in deze periode wordt gevierd, valt vaak samen met deze sfeer.

Het Sint-Jansfeest is daar een goed voorbeeld van. Dit feest, door Rudolf Steiner aan de vergetelheid ontrukkt, wordt op 24 juni gevierd.

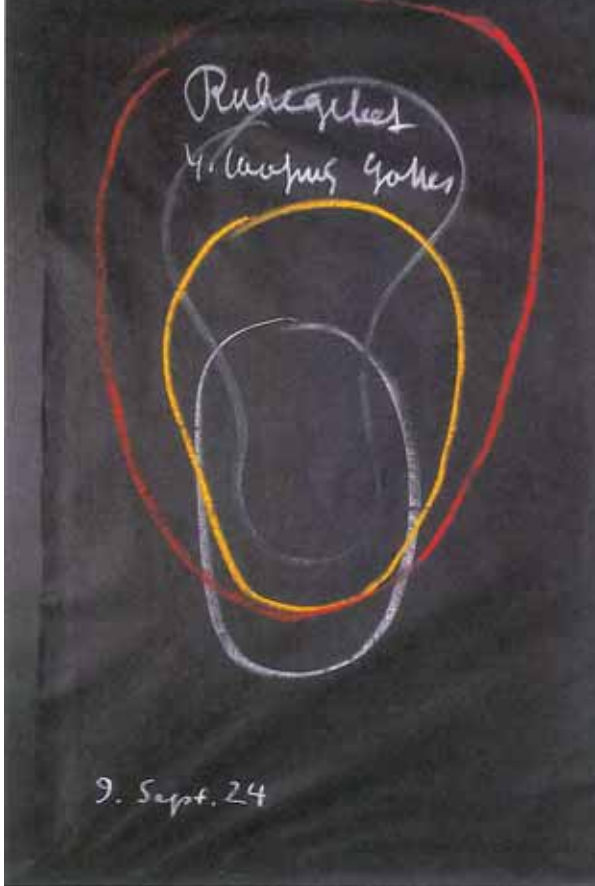
7. sep 08

In deze periode van het jaar nadert het einde van het schooljaar. Iedereen is uitgelaten, de zomer staat voor de deur. De zon, de wind en de natuur roepen je naar buiten, nodigen je uit één te worden met alles wat volop groeit en bloeit. Sint-Jan, zoals ik dit heb meegemaakt op de vrijeschool in Zeist, was voor mij een feest in de ware zin van het woord. Het werd in het Panbos in Zeist gehouden, waar zandduinen en naaldbomen elkaar afwisselen en mij altijd de weg doen verliezen. De ontvangst was met rode kersen, die we aan onze oren hingen. Dan volgden er elders in het bos, op een grote speelweide, spelletjes, muziek en dans. Moegespeeld trok later op de avond de hele groep mensen weer terug naar de duinpan waar we waren begonnen, waar nu een groot vuur was opgebouwd. In de invallende schemering zetten we ons allen, kinderen en volwassenen, om de hoge berg hout, waarna over de heuvels in de verte de twaalfde klas met fakkels in de hand naderbijkwam. Onder gezang of zelfs een toneelstukje werd het grote vuur dan aangestoken. Onvergetelijk.

De zomerse sfeer van openheid naar buiten toe hoort ook bij het feest van

GA 318, 9 september 1924

Sint-Jan. Hier brengt de natuur je innerlijk helemaal in de juiste stemming. Steiner omschrijft Sint-Jan als 'het begin van geestelijke impulsen en het einde van zintuiglijke impulsen'. Vanaf Sint-Jan trekt de natuur zich weer terug, het hoogtepunt van bloei is bereikt en vanaf dit punt in het jaar worden de dagen weer korter en nemen de zintuiglijke indrukken langzamerhand af. Dat brengt je als vanzelf in de stemming die je richting december naar Kerstmis voert, waar het om het innerlijke leven gaat, het innerlijke licht dat geboren wordt.

Wil je meer ideeën opdoen om de jaarfeesten opnieuw inhoud te geven? In de bundel *Jaarfeesten* lees je de ideeën van Rudolf Steiner over de verschillende jaarfeesten en in het nawoord van deze bundel beschrijf ik, samen met Marieke Anschütz-Schoorel, hoe je in Steiners voordrachten opnieuw inspiratie kunt opdoen voor de jaarfeesten.

Hester Anschütz

Antroposofie en vrijeschoolonderwijs

Bovenbouwleerlingen weten gewoonlijk heel precies wie een ‘echte’ vrijeschoolleraar is en wie niet. Zij hebben daar een fijn gevoel voor. Ook ouders weten, vooral wanneer zij oud-vrijeschoolouders zijn, wanneer iemand niet, of niet meer, een ‘echte’ vrijeschoolleraar is. Vrijescholen bevinden zich vaak in omstandigheden waarbij velen zich afvragen of ‘het er nog is’: is het nog echte opvoedkunst die we brengen of die we aan onze kinderen ervaren, of niet meer?

De vraag kan ook zo gesteld worden: is de antroposofie op de achtergrond nog aanwezig? En wat houdt dit dan in? Rudolf Steiner benadrukte het typerende van de antroposofische menskunde – zoals hij deze voor de vrijeschool beschreef – als het leggen van een relatie tussen twee werelden. Tussen de aardse mens en de geestelijk-morele wereld. Tussen de direct aangesproken mens en de geestelijke realiteit achter de dagelijkse.

Leven wij nu, in 2012, in ons dagelijkse leven werkelijk met de idee van deze twee realiteiten? Leeft die in ons? Ervaren wij ons als een burger van twee werelden, of voelen wij ons ten minste zo?

Donderende oneindigheid

Steiner noemde antroposofie een weg tot inzicht waarop het geestelijke in de mens naar het geestelijke in het heelal kan worden geleid. Maar beleven wij dat heelal ook als iets geestelijks? Het is de vraag hoe wij eigenlijk zijn gesocialiseerd. Is voor ons de aanblik van de sterrenhemel een waarneming zoals alle andere? Of wordt ons gevoel erdoor aangesproken? Een gevoel van verhevenheid, van wijdte, van een bijna klinkende en donderende oneindigheid van de ruimte. De sterren, de beelden, wekken die de indruk een blik op onze bakermat te bieden? Zien wij het geheim?

We kijken naar een winterse hemelnacht. Deze is volkomen helder, machtige tekens trekken langzaam voorbij. Of – zoals voorjaar 2012 aan de zuidelijke avondhemel te zien was – een schuin op zijn rug liggende maansikkel, fijn getekend, en daarboven een fonkelende Venus en in rechte lijn daar weer boven een stralende Jupiter. Ook als ik niet veel van sterrenkunde weet, word ik toch geraakt door deze aanblik.

Wat bewerkstelligt dit bij mij? Is wat ik hier beleef uitdrukking, wekroep, aanwijzing van iets onbevattelijk groots, van een geestelijk zijn? Ik vind dat dit beslissende vragen zijn. Velen zijn tegenwoordig zo gesocialiseerd dat hun blik niet meer naar de hemel gaat, en wanneer dit wel gebeurt, zegt die niets. In de relatie tussen mens en wereld valt het vaak stil, blijft het stom.

Sierlijk schrijven

Dit geldt natuurlijk niet alleen voor de blik op de sterrenhemel. Het kan voor elke waarneming gelden. Ook zoals wij naar kinderen of leerlingen kijken. Zie ik alleen deze kleine mens en valt hij vanuit dit oogpunt samen met zijn naam? En weet ik meteen zijn zwakke en sterke kanten? Of biedt mijn blikveld meer? Wekt dit een gevoel in mij?

Dit kind: ja, ik ken het, het wekt in mij een zekere warmte als ik het op het schoolplein zie spelen, als ik zie hoe het probeert sierlijk te schrijven, als ik mij zijn stem voorstel. Iets van het kind is in mij. Het heeft iets van dragen, niet alleen bekijken. Eigenlijk mag ik alleen naar een kind – een peuter of een scholier – kijken als ik in mij iets activeer. Je kunt dat noemen: 'ik laat het toe' of 'het wekt mijn interesse zoals het nu speelt, want zijn spel vormt een heel kleine openbaring van zijn wezen'. Maar het is ook al mogelijk wanneer je alleen zijn handschrift bekijkt, of een handwerk dat hij heeft gemaakt.

Of ik ben alleen op communicatie gericht. Verder blijft mijn innerlijk stom, kleur- en toonloos. Je zou niemand willen aandoen zo te moeten zijn.

Diverse dimensies ervaren

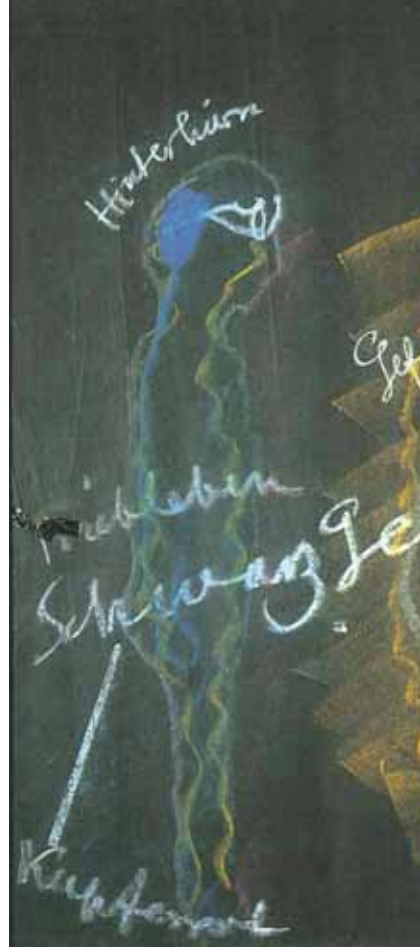
In de tijd dat ik vrijescholen kon bezoeken in Taiwan, India, China en Afrika viel mij op met welk elan en gemak de leraressen daar vrijeschoolonderwijs boden, hoe zij zich de vaardigheden eigen maakten, het hoe van de opvoedkunst. Wanneer ik bedacht welke opleiding zij hiervoor hadden genoten, was mij dat aanvankelijk een groot raadsel. Maar zoals Steiner formuleert: 'In ieder mens sluimeren vermogens die hem in staat stellen zich inzicht te verwerven in hogere werelden.' In deze openingszin uit *De weg tot inzicht in hogere werelden* ligt waarschijnlijk de sleutel. Ieder mens kan leren iets te beleven bij de aanblik van de sterrenhemel. Een kenmerk van die hogere wereld is ook dat hij niet eendimensionaal is, maar meerdimensionaal. Ieder mens kan zich ontwikkelen tot meerdimensionaal ervaren.

Misschien mogen we daarom ook zeggen dat ieder kind dat wordt opgevoed, iedere scholier die onderwijst geniet, recht heeft op leerkrachten die meerdimensionaal ervaren, want dit is het meest verwant aan hun eigen natuur. Dat geeft een unieke stemming aan het onderwijs, die bewust kan worden gecreëerd. Op dit punt komt het zichzelf ter hand nemen aan de orde. De leraar neemt niet alleen de leerlingen, maar ook zichzelf bij de hand en leidt allen op nieuwe wegen. Al in dit stadium zit het verschil in het feit wie de persoon van de leerkracht zelf is en bovendien met welk gevoel deze leerkracht voor een groep kinderen of leerlingen treedt. Dat is een opdracht voor de leerkracht zelf.

Bijzondere stemming

Als men de menskunde van Steiner in de pedagogische praktijk wil realiseren, dan is in ieder geval deze stemming noodzakelijk, waardoor men altijd, waar ook ter wereld en onder welke omstandigheden ook, een vrijeschool herkent. Laten we dit een onderscheidend kenmerk noemen, een bijzonder soort stemming. Nu is bekend dat velen de vrijeschool willen vanwege deze bijzondere stemming, zowel ouders als collega's. Men voelt zich erbij thuis, het is er minder 'hard' als in andere onderwijssituaties en men kan 'zichzelf zijn'. Men vindt dit belangrijk en neemt daarvoor minder salaris op de koop toe. Ouders daarentegen zijn tevreden omdat zij aan hun kinderen merken dat dit onderwijs hen goed doet.

Het is echter een kenmerk, maar niet de basis van de school. Blijft men bij deze

GA 349, 3 maart 1923

stemming, dan kan die vervolgens ook in haar tegendeel omslaan. Dan ontstaan sociale problemen, controverses over de opgaven en de ontwikkelingsrichting van de organisatie. Stemming is niet wat draagt, zij heeft zelf een fundament.

Het is een fenomeen waar veel scholen mee te maken hebben. Als daar financiële problemen bijkomen en een merkbare concurrentie van andere scholen, dan raakt de school in zwaar weer. Zij vaart zonder zeil en stuur op de golven van de dagelijkse zorgen. Als een schip echter zelf geen vaart heeft en door de golven snijdt, dan wordt elke golf een probleem, een uitdaging. Je kunt met een school niet op windstilte hopen, de zeilen moeten gehesen!

Christof Wiechert

Christof Wiechert schreef het nawoord bij *Opvoedkunst. Methodisch-didactische aanwijzingen*, dat najaar 2011 verschenen is.

Antroposofie *in a nutshell*

Herdruk *Kerngedachten van de antroposofie*

Het is vreugdevol dat er een nieuwe druk nodig is van Rudolf Steiners *Kerngedachten van de antroposofie*. In groepjes van drie of vier staan kernachtig geformuleerde gedachten in thematische reeksen bij elkaar. Ze worden onderbroken door korte beschouwingen, die soms over de voorafgaande gedachte uitweiden, soms een nieuw thema aanslaan, maar de meeste van deze intermezzo's zijn gewijd aan de betekenis van de aartsengel Michaël in verleden, heden en toekomst.

De kerngedachten en deze zogenoemde Michaëlbrieven lenen zich uitstekend voor gezamenlijke bestudering omdat zij fundamentele filosofische gezichtspunten en waarneembare levensinzichten formuleren. Bovendien geven zij ruimschoots gelegenheid tot persoonlijke uitwisseling daarover. Het is antroposofie *in a nutshell*.

Een proefje hiervan is de volgende reeks (kerngedachten van 21 september 1924):

94 Met zijn gewone voorstellingsleven, dat door de zintuigen wordt bewerkstelligd, staat de mens in de fysieke wereld. Om deze wereld in zijn bewustzijn op te nemen, moet het karma in zijn voorstellingsleven zwijgen. De mens *vergeet* in zekere zin, terwijl hij zich voorstellingen maakt, zijn karma.

95 In de uitingen van de wil werkt het karma. Maar die werking blijft in het onbewuste. Door datgene wat onbewust in de wil werkt op te heffen tot imaginatie wordt het karma grijpbaar. De mens voelt dan zijn lot in zichzelf.

96 Treden inspiratie en intuïtie in de imaginatie op, dan wordt in de werking van de wil, behalve de impulsen van de tegenwoordige tijd, ook het resultaat van vorige levens op aarde waarneembaar. Het vroegere leven blijkt door te werken in het huidige.

De uitgangsvraag is: als reïncarnatie een realiteit is, hoezo herinneren wij ons dan doorgaans niets van vorige levens?

Het antwoord daarop staat in 94. Als je in *vrijheid* in bewuste verbinding wilt treden met de concrete fysieke wereld om je heen, dan mag je gewone voorstellingsleven niet ‘gehinderd’ worden door karmische herinneringen. Dat zou je bij wijze van spreken *vooringenomen* maken. Karmische herinneringen moeten worden vergeten opdat je je vrij voorstellingen kunt maken van je huidige levenssituatie.

Toch *werkt* het karma wel. Het werkt door in je daden, in de keuzes die je maakt, in de mogelijkheden die je hebt, in de ontmoetingen die je aangaat, in de fysieke condities die je meebrengt, enzovoort.

Meestal blijft dit alles onbewust. Echter, door te proberen ‘zicht’ te krijgen op wat daar allemaal, in een bepaald en uniek samenspel, onbewust in de wilspool werkt (je kunt ook zeggen: in je leven gebeurt), kan er een *verhaal* ontstaan dat imaginatief iets prijsgeeft van iemands lot. Dat probeert kerngedachte 95 te zeggen. Wie met zo’n zoekende en ‘componerende’ blik een goedgeschreven biografie leest, kan dit bevestigen.

Ten slotte kerngedachte 96. Daar wordt gesteld dat bij de imaginatie nog inspiratie en intuïtie moeten komen. Daardoor zou ook een vermoeden van impulsen uit vorige levens zich kunnen opdringen. Een besef van karma kan ontstaan.

Hier gaat de gedachte wel heel kort door de bocht. Want wat is dat in dit verband, inspiratie en intuïtie? Inspiratie is een merkwaardig begrip. Het vergt in feite eigen non-activiteit. Het vergt *luisteren*. Stil zijn, alle opge-

bouwde voorstellingen wegpoetsen. En indien je genoeg wereldgeschiedenismateriaal en mensheidsmateriaal ter beschikking hebt, kan het zijn dat iets begint te *spreken*, zó dat het je ergens aan doet denken, zó dat er een onmiddellijke, en nauwelijks te communiceren, intuïtie op volgt. Een soort communicatie. Dat kan betekenen: iemand nemen, liefhebben, zoals hij is.

Deze drie kerngedachten liggen ten grondslag aan het ‘praktische menskunde’ werk van Ate Koopmans.* Veel groepen zijn ermee aan het werk gegaan. Veel biografieën van levende en ter plekke aanwezige personen zijn besproken. En zonder ooit tot definitieve vaststellingen te komen, ontstaat er tot slot steeds weer een ‘wel-dadig’ gevoel voor karma.

Lili Chavannes

* Beschreven in Wormer, Chavannes, Koopmans, *Kijk op karma*, Zeist 2002.

Kennistheorie en handelingsfilosofie in één

Herdruk *De filosofie van de vrijheid*

Dit najaar verschijnt een herdruk van *De filosofie van de vrijheid*, een echt studieboek, onontbeerlijk om de fundamenteën van de antroposofie te begrijpen. Een beetje hulp daarbij is nooit weg. Jaap van Rijswijk, filosoof, licht een tipje van de sluier op.

Veel lezers van *De filosofie van de vrijheid* blijken moeite te hebben om het begrip *zuiver denken* te begrijpen. Men verwijt Steiner soms in dit opzicht vaag en mystiek te zijn. (Het begrip *zuiver denken* staat cursief in de alinea's 14 en 24 van hoofdstuk 9 van *De filosofie van de vrijheid*.) Nu is het Steiner juist om ontwikkeling van zuiver denken te doen. In *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap* staat op pagina 118 (tweede alinea achtste voordracht) te lezen:

Wie dit boek werkelijk met een denkactiviteit waar zijn hele ziel bij betrokken is heeft gelezen en zich er niet van bewust wordt dat hij zichzelf heeft leren kennen in een element van het zieleleven waarin hij zichzelf daarvoor nooit heeft gekend, en wie niet voelt dat hij als het ware boven zijn gewone voorstellingswereld wordt uitgetild in een denken dat vrij is van zintuiglijkheid, waarin hij volledig thuis is, en dus niet aanvoelt hoe hij in dit denken vrij is geworden van de condities van de lichamelijkheid, die leest mijn *Filosofie van de vrijheid* eigenlijk niet op de juiste manier. En wie zich dat niet realiseert, die begrijpt het boek in feite niet goed. Eigenlijk moet de lezer tegen zichzelf kunnen zeggen: nu weet ik door het denkwerk dat ik met mijn ziel verricht heb wat zuiver denken eigenlijk is.

Naar aanleiding hiervan bracht ik het volgende naar voren op het symposium over *De filosofie van de vrijheid* op 1 oktober 2011 in de Rode Hoed in Amsterdam:

‘Ik wil de gelegenheid benutten om aan te geven dat *De filosofie van de vrijheid* een bijzonder boek is. Het is bij mijn weten het enige boek waarin kennistheorie en handelingsfilosofie in één

band behandeld worden. Het eerste deel bevat kennistheorie en dat is nodig om vervolgens in het tweede deel te kunnen begrijpen wat een vrije handeling is. Dat is namelijk een handeling waarvan degene die de handeling verricht, de wetmatigheid doorziet waarop de handeling is gebaseerd.

Omdat de inleiders vandaag meermalen hebben aangegeven dat er onduidelijkheid bestaat over wat zuiver denken is, past het in dit verband daarover een toelichting te geven. In hoofdstuk 9 van *De filosofie van de vrijheid* worden niveaus van drijfveren onderscheiden, namelijk willen, voelen en denken. Ab Klink noemde met betrekking tot het denken het volgende voorbeeld. Ophoging van de inburgeringseisen wordt gewenst door zowel PVV als CDA. De voorstellingen die beide partijen daarbij als motieven voor ogen hebben verschillen echter. De PVV wil daarmee de toegang tot Nederland bemoeilijken, terwijl het CDA de emancipatie van mensen wil bevorderen.

Nu de vraag “wat is zuiver denken?” Dit wordt het vierde en hoogste drijfveerniveau genoemd. “Zuiver denken” is een vertaling van de Duitse termen “rein Denken”, waarmee bedoeld wordt: rein of vrij van voorstellingen. Voorbeelden van voorstellingsvrije gedachten zijn natuurwetten, bijvoorbeeld de Wet van Archimedes over opwaartse kracht. De werkzaamheid van deze wetmatigheid maakt bijvoorbeeld dat schepen als de “Willem Ruys” en de “Karel Doorman” drijven of drevén. Dat zijn dan twee specifieke verschijningsvormen van de ene en enige Wet van Archimedes.

De vraag die men nu kan stellen is of er voor het handelen ook wetmatigheden (of ideeën) bestaan die tot uitgangspunt genomen kunnen wor-

Rudolf Steiner
De filosofie van de
vrijheid

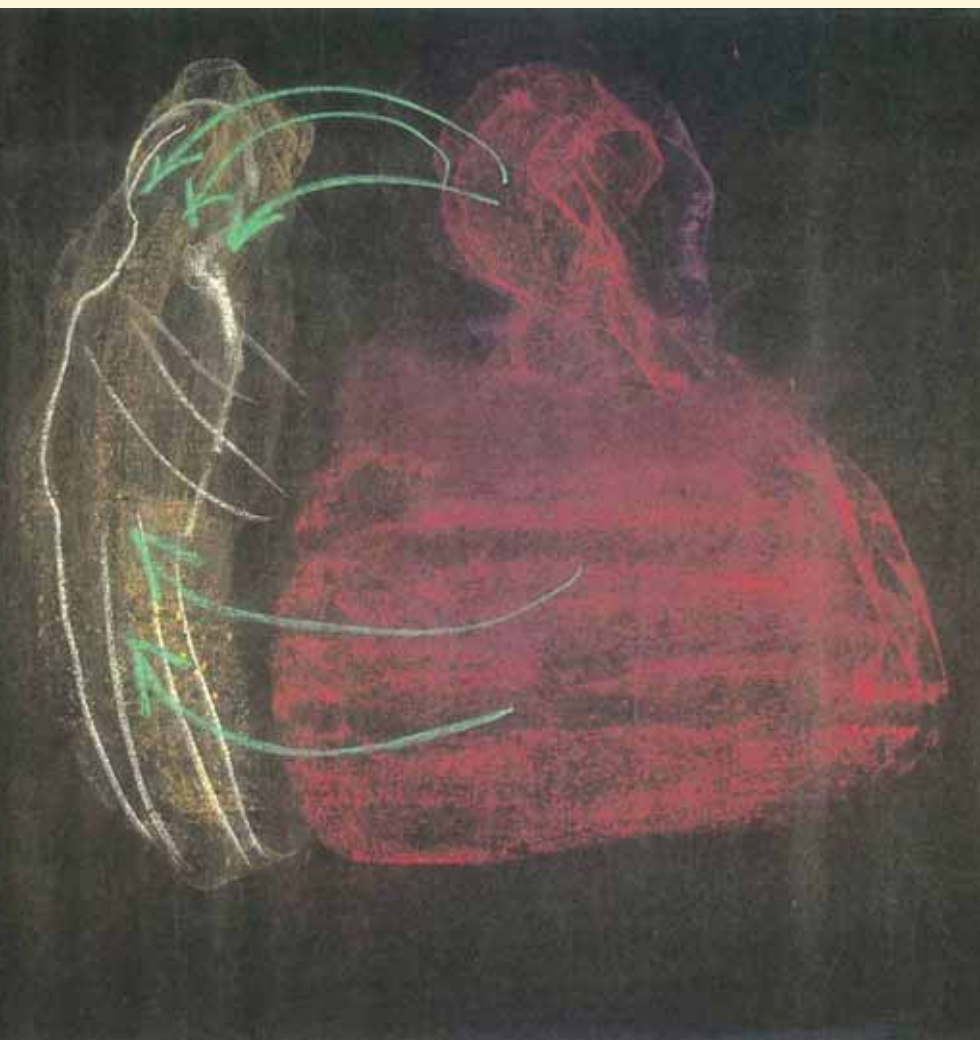
den en die bovendien kunnen worden voorzien. Het antwoord is “ja”. Wetmatigheden zijn dus voorstellingsvrije gedachten, daarom heten ze zuiver; niet meer en niet minder. Ik zal u een voorbeeld geven. “Samenwerken is de ander helpen zijn doel waar te maken.” Of hetzelfde anders geformuleerd: “Egoïsme staat samenwerken in de weg.” Dit kunt u aanmerken als een natuurwet, heeft Steiner gezegd.* Dat is een groot en belangrijk inzicht waar bestudering van *De filosofie van de vrijheid* toe kan leiden. Zo bezien maakt dit boek voor eenieder die het aandachtig leest iets bijzonders mogelijk, namelijk toegang tot ideeën door zuiver denken.’

Jaap van Rijswijk

* Mijn verwoordingen zijn afgeleid van de sociale hoofdwet (Steiner, 1905).

Werken en voordrachten

In de Nieuwe Reeks van de Rudolf Steiner Vertalingen verschijnen elke twee jaar drie boeken. In het nevenstaande overzicht zijn de titels opgenomen die in 2013 en 2014 zullen gaan verschijnen, alsmede de reeds verschenen titels en de voorgenomen uitgaven.

NIEUWE REEKS

UITGAVEN 2013-2014

- Metamorfosen van de ziel GA 58/59
Macrokosmos en microkosmos GA 119
De strijd om het mens-zijn. De actualiteit
van het kwaad *div.* GA

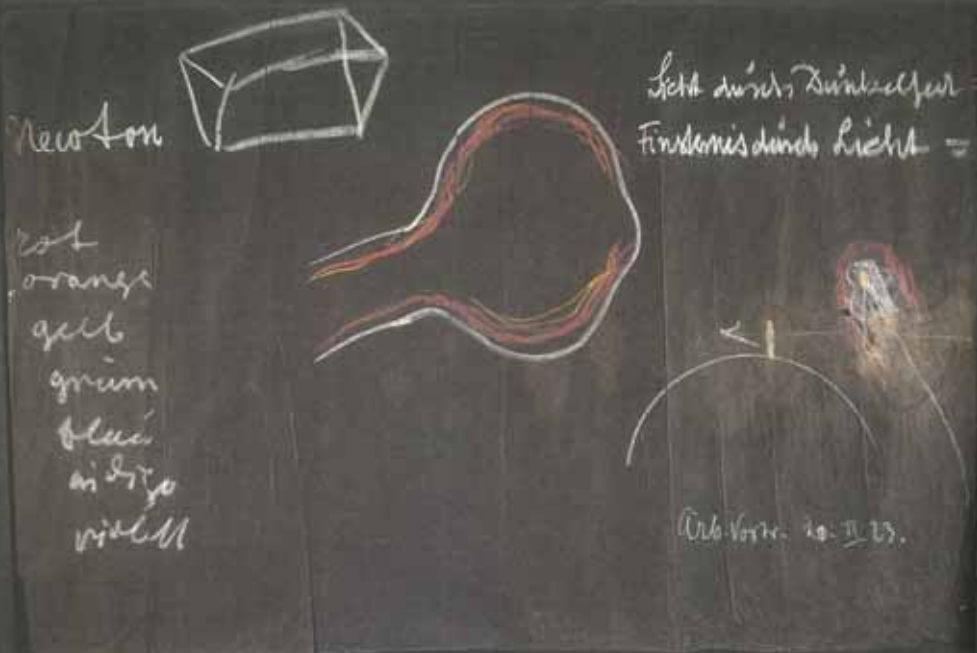
REEDS VERSCHENEN

- Antroposofie voor jonge mensen GA 217
Egyptische mythen en mysteriën GA 106
Esoterische scholing GA 264-268, *een keuze*
Grondslagen voor een verruiming
van de geneeskunde GA 27
Inzicht in het mysterie van Golgotha GA 175
Jaarfeesten *div.* GA
Opvoedkunst. Methodisch-didactische
aanwijzingen GA 294
De wereld van de gestorvenen GA 141 *e.a.*
Zintuigen en levensprocessen *div.* GA

VOORGENOMEN UITGAVEN

- Het bijbelse scheppingsverhaal GA 122
De drempel naar de geestelijke wereld GA 147
Filosofie, kosmologie en religie GA 215
Geneeskunde en pastoraal werk. Een cursus voor artsen
en priesters GA 318
Griekse goden en mysteriën GA 129
De initiatie GA 138
De menselijke ontmoeting *div.* GA
Oosterse en christelijke mysteriën GA 144 *e.a.*
Symptomatologie van de geschiedenis GA 185
Waarnemen en denken GA 2

Rudolf Steiner / Werken en voordrachten

Serieoverzicht (48 delen)

- Algemene menskunde als basis voor de pedagogie GA 293
 Antroposofie. Een nieuwe benadering GA 234
 De antroposofische beweging I. Ontstaansgeschiedenis GA 257, een keuze, en GA 258
 De antroposofische beweging II. Toekomstimpulsen GA 260 en GA 260a, een keuze
 Apocalypse en priesterschap GA 346
 Het bewustzijn van de ingewijde GA 243
 De bovenzinnelijke mens. Het leven na de dood GA 231
 Brieven *div* GA, een keuze
 De christelijke inwijding en de mysteriën van de oudheid GA 8
 Het esoterische christendom GA 118 en GA 130, een keuze
 Het evangelie naar Johannes GA 103
 Het evangelie naar Lucas GA 114
 Het evangelie naar Marcus GA 139
 Het evangelie naar Mattheüs GA 123
 De filosofie van de vrijheid GA 4
 Gedichten, spreuken, meditaties GA 40 e.a.
 Geesteswetenschap en geneeskunde GA 312
 Genezend opvoeden. Over kinderen met een ontwikkelingsstoornis GA 317
 Gezondheid, ziekte, genezing *div*. GA
 Karmaonderzoek 1 GA 240, een keuze, en GA 235
 Karmaonderzoek 2 GA 236, een keuze
 Karmaonderzoek 3 GA 236, GA 237 en GA 240, een keuze
 Karmaonderzoek 4 GA 237 en GA 240, een keuze
 Karmaonderzoek 5 GA 238

GA 349, 21 februari 1923

- Kerngedachten van de antroposofie GA 26
 De kernpunten van het sociale vraagstuk GA 23
 Kosmische hiërarchieën. De evolutie van mens en mensheid GA 110
 De kringloop van het jaar GA 223 en GA 229, *een keuze*
 Kunst en cultuurvernieuwing GA 275
 Meditatie GA 12, GA 16 en GA 17
 Mijn levensweg GA 28
 Mysteriedrama's I. De poort van de inwijding en De beproeving van de ziel uit GA 14
 Mysteriedrama's II. De wachter aan de drempel en Het ontwakken der zielen uit GA 14
 Mysterieplaatsen en inwijdingswegen GA 232
 Opvoeding en onderwijs. Spirituele grondslagen GA 305, *een keuze*
 Sociale toekomst GA 332a
 De spirituele bronnen van de kunst GA 271
 Theosofie GA 9
 Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap GA 322
 Vorm en beweging. Architectuur, beeldhouwkunst, eurytmie div. GA
 Vruchtbare landbouw op biologisch-dynamische grondslag GA 327
 Waarheid en wetenschap en Filosofie en antroposofie GA 3 en GA 35, *een keuze*
 De weg tot inzicht in hogere werelden GA 10
 Wegen naar Christus GA 131
 Wereldgeschiedenis in het licht van de antroposofie GA 233
 Werkingen van het karma GA 120 en GA 135
 De wetenschap van de geheimen der ziel GA 13
 Het wezen van de kleuren GA 291

Begunstigersbijdragen

Ook in het boekjaar 2011 hebben de begunstigers, zij het wat minder ruimhartig dan vorig jaar, bijgedragen, waardoor het jaartotaal op bijna € 37.000 uit kon komen.

Door het jaar heen werd een aantal afzeggingen en een nagenoeg gelijk aantal aanmeldingen ontvangen, zodat er sprake is van een zeker evenwicht.

Uit diverse contacten met begunstigers blijkt warme betrokkenheid bij het werk dat door de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen wordt verricht om vertaling en uitgifte van het werk van Rudolf Steiner mogelijk te maken.

*Namens het bestuur,
Ger Jue, penningmeester*

Begunstiger worden?

Met elkaar zorgen onze begunstigers ervoor dat het werk van Rudolf Steiner door ons kan worden vertaald en uitgegeven, waarmee het bereik en de betekenis van zijn werk in het Nederlandse taalgebied wordt vergroot.

Met een bedrag van minimaal € 50 per jaar steunen begunstigers het werk van de stichting.

Jongeren (tussen 18 en 28 jaar) doen dit door € 25 per jaar over te maken.

Per twee jaar verschijnen er drie nieuwe uitgaven.

Begunstigers ontvangen deze gratis, terwijl de jonge begunstigers daarnaast iedere twee jaar een extra boek kunnen uitzoeken uit de reeks. Voor alle begunstigers geldt dat zij 20% korting krijgen bij bestelling van reeds eerder verschenen delen.

Begunstigers die in één keer een bedrag willen schenken van ten minste € 3000, ontvangen de complete reeks van verschenen boeken gratis en tot en met 2016 alle nog te verschijnen delen.

Voor afwijkende voorstellen, regelingen, periodieke schenkingen of legaten kunt u contact opnemen met Ger Jue, 030-69 24 392 of ger.jue@zonnet.nl.

Ja! Ik wil graag bijdragen aan het tot stand brengen van de editie Rudolf Steiner / Werken en voordrachten.
Hieronder geef ik mijn keuze aan.

- Ik geef mij op als begunstiger en ben bereid tot een schenking van € 50 per jaar. Ik ontvang de delen van het lopende jaar, terwijl ik eerdere delen met 20% korting kan aanschaffen.
- Ik geef mij op als jonge begunstiger en ben bereid tot een schenking van € 25 per jaar. Mijn geboortejaar is .....
- Ik heb mijn bijdrage overgemaakt op ING rekening 698 388 of Triodosrekening 21 21 85 225 t.n.v. Stichting Rudolf Steiner Vertalingen te Zeist.
- Ik wil graag een acceptgiro ontvangen.
- Ik geef mij op als decenniumbegunstiger. Ik maak een bedrag van € 3000 over en ontvang de gehele reeks van 48 delen gratis, plus de nieuw verschenen c.q. te verschijnen delen van 2007 t/m 2016.
- Ik overweeg u te steunen met een periodieke uitkering of een legaat. Neemt u contact met mij op.

Naam _____ m/v

Adres _____ E-mailadres _____

Postcode _____ Plaats _____ Telefoon _____

Deze bon graag in een voldoende gefrankeerde envelop toezenden aan:

Voldoende
frankeren
s.v.p.

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Laan van Gattenbroeck 83
3703 BK Zeist